

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kultura/77849,Misja-Niepodleglosc-Zarys-historii-Gryf-Publications.html>

ARTYKUŁ

Misja: Niepodległość. Zarys historii Gryf Publications

Autor: MAŁGORZATA CHOMA-JUSIŃSKA 13.01.2021

W czerwcu 1946 r. rozpoczęła się ewakuacja 2. Korpusu z Włoch do Wielkiej Brytanii, a potem demobilizacja tysięcy żołnierzy za pośrednictwem Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia. Wiązał się z nią problem zabezpieczenia na Wyspach majątku (maszyny drukarskie, bezcenny wówczas papier) i kontynuowania dorobku Oddziału Kultury i Prasy 2. Korpusu w warunkach emigracji.

Demobilizacja była bowiem nie tylko wielką operacją logistyczną: 2. Korpus był wszak szczególną formacją, która realizowała także inne cele niż wojskowe. Józef Czapski określił go mianem „małej Polski” (Józef Czapski, Gustaw Herling-Grudziński, *Dialog o Dowódcy*, „Kultura” 1970, nr 7-8, s. 24), w ramach której w wojennych warunkach zaspakajano edukacyjne i kulturalne potrzeby żołnierzy.

Na rzecz Niepodległej

Naczelnym zadaniem emigracji było kontynuowanie działań na rzecz Niepodległej Polski, wśród nich m.in. podtrzymanie zaangażowania polskiej społeczności na wychodźstwie, rozwijanie kultury polskiej, przechowywanie pamięci o polskich doświadczeniach w czasie drugiej wojny.

Dla środowiska generała Władysława Andersa, jednego z liderów polskiego wychodźstwa, istotne było, aby w sytuacji podziałów politycznych w kołach polskich władz emigracyjnych, zapewnić sobie narzędzie szerokiego oddziaływania.

Były to czynniki, które doprowadziły do powstania spółki wydawniczo-dystrybucyjnej Gryf Publications Ltd.

Naczelnym zadaniem emigracji było kontynuowanie działań na rzecz Niepodległej Polski, m.in. podtrzymanie zaangażowania polskiej społeczności na wychodźstwie, rozwijanie kultury polskiej, przechowywanie pamięci o polskich doświadczeniach w czasie II wojny.

Następca Oddziału Kultury i Prasy 2. Korpusu

Firma została zarejestrowana 25 października 1946 r. Od początku Gryf był postrzegany jako kontynuator

OKiP i jednoznacznie identyfikowany z gen. Andersem. Z Gryfem związani byli jako udziałowcy (w różnych okresach) jego zaufani współpracownicy, m.in.: Eugeniusz Lubomirski de Voux, od 1941 r. adiutant i szef kancelarii generała; ppłk Michał Protasewicz, ostatni szef OKiP, wcześniej, w latach 1942–1944, kierujący Oddziałem VI (krajowym) Sztabu Naczelnego Wodza; Ludwik Łubieński, dyplomata, od 1944 r. oficer do zleceń gen. Andersa, następnie pracownik Rozgłośni Polskiej RWE; płk Wincenty Bąkiewicz, oficer wywiadu 2. Korpusu. W pierwszych latach mniejsze udziały mieli także publicyści i uczestnicy życia politycznego II Rzeczypospolitej, m.in. Antoni Bogusławski, Stanisław Stroński, Paweł Zaremba oraz Józef Lipski, ambasador RP w Niemczech. Największy wpływ na wydawnictwo mieli Lubomirski i Zaremba, do połowy lat siedemdziesiątych udziałowcy i dyrektorzy firmy. Ten ostatni w czasie wojny był więźniem oflagu, po odzyskaniu wolności został publicystą, potem redaktorem naczelnym „Orła Białego” (1957–1967) i satyrycznego pisma „Pokrzywy” (1948–1959; następnie dodatek do „Orła”); był też autorem cenionych publikacji historycznych, m.in. *Historii Stanów Zjednoczonych* (Paryż 1957).

Nowe pismo - „Słowo Polskie”

Z myślą o demobilizowanych żołnierzach Polskich Sił Zbrojnych, od 12 listopada 1946 r. Gryf wydawał „Słowo Polskie – The Polish Word”. Redaktorem naczelnym był Ludwik Rubel, przed wojną redaktor „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” w Krakowie, w czasie wojny współtwórca i redaktor m.in. „Dziennika Żołnierza” w Szkocji i „Dziennika Żołnierza Armii Polskiej we Włoszech”. „Słowo Polskie” było czterostronicowym dziennikiem. Publikowane były informacje ze świata, w tym z krajów za żelazną kurtyną, szeroko informowano o sprawach polskich, zwłaszcza o różnych aspektach życia emigracji. Ze względu na specyfikę tego okresu, śledzono zwłaszcza różne odstony przechodzenia żołnierzy do życia cywilnego. „Słowo Polskie” ukazywało się w nakładzie kilku tys. egzemplarzy. Okazało się to zbyt mało, aby pismo było samowystarczalne. W drugiej połowie lat 40. prasa polska i wydawnictwa książkowe doświadczyły kryzysu. Przyczyn było wiele. Przede wszystkim był to okres organizowania na nowo życia polskiej emigracji. Spadło zainteresowanie polskimi publikacjami i zmieniły się potrzeby czytelników. Bardziej poszukiwane były podręczniki, słowniki, klasyka literatury i prasa ogólnoinformacyjna, a nie analizy polityczne. Problem dotknął wszystkie inicjatywy wydawnicze. Lepiej radziły sobie te tytuły prasowe i wydawnictwa książkowe, które już miały ugruntowaną pozycję.

Z powodu narastających strat firmy i braku możliwości wzmocnienia pozycji pisma w konkurencji z innymi polskimi tytułami Gryf zdecydował o zaprzestaniu wydawania dziennika. Jest prawdopodobne, że pewne znaczenie miał też aspekt polityczny. Antysowieckie treści na łamach gazety wywoływały interwencje w brytyjskim ministerstwie spraw zagranicznych ze strony przedstawicieli komunistycznego rządu w Polsce. Stwarzało to Brytyjczykom dyplomatyczny problem. Prawa „Słowa Polskiego” do nakładu i papieru przejął Polish Soldiers’ and Daily Trust, wydawca „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza”. Ostatni numer dziennika ukazał się 28 czerwca 1947 r.

Własna drukarnia i „Orzeł Biały”

Pod koniec dekady sytuacja firmy zaczęła się stabilizować. W grudniu 1949 r. założona została drukarnia – Gryf Printers, jako spółka zależna Gryfa. W następnych latach kierowali nią m.in.: Władysław Kowalewski, płk Stanisław Gauza, Antonina Kowalewska i Tadeusz Filipowicz. Wprawdzie początki działalności drukarni były naznaczone problemami finansowymi, ale dzięki niej Gryf Publications mógł obniżyć koszty druku własnych tytułów. Z czasem firma Gryf Printers zaczęła wykonywać usługi dla różnych polskich instytucji, stała się cenioną drukarnią.

Od początku Gryf był postrzegany jako kontynuator Oddziału Kultury i Prasy 2. Korpusu i jednoznacznie identyfikowany z gen. Andersem. Z Gryfem związani byli jako udziałowcy jego zaufani współpracownicy.

Wśród tytułów polskiej prasy emigracyjnej szczególne znaczenie miał „Orzeł Biały”. Pismo, wydawane od grudnia 1941 r., przeszło szlak polskiej armii od Buzułuku do Włoch. Było symbolem wojennych losów Polaków i ciągłości walki o niepodległość. Od 1944 r. redaktorem naczelnym był Ryszard Piestrzyński. Od listopada 1946 r. „Orzeł Biały. Polska walcząca o wolność” był wydawany w Brukseli, gdzie pracowała część redakcji, a drukiem zajmowała się Spółka Wydawniczo-Drukarska La Colonne, we współpracy z drukarnią belgijską. W Belgii zaraz po wojnie powstały duże skupiska Polaków, a tamtejsze prawo było wówczas bardziej przyjazne dla podjęcia działalności wydawniczej przez emigrantów niż brytyjskie. Od 14 maja 1949 r. (nr 21) „Orzeł Biały” ukazywał się na Wyspach. Gryf, który dotąd zajmował się dystrybucją, formalnie wystąpił w roli wydawcy, a od września 1950 r. Gryf Printers przejął druk pisma.

„Orzeł Biały” był jednoznacznie powiązany z kręgiem gen. Andersa, co w sytuacji podziałów politycznych emigracji wpływało na jego ocenę przez konkurencyjne środowiska. Pismo miało jednak ustaloną renomę. Ale tak jak w przypadku innych periodyków emigracyjnych, niewielki nakład (ok. 3500 egz. u progu lat 60.) generował straty. Poza specjalnymi subwencjami, przeznaczonymi na wydawanie pisma, od końca lat pięćdziesiątych zarząd Gryfa podejmował kolejne kroki by zredukować zadłużenie obciążające konto firmy. Od lutego 1959 r. Gryf Printers nie tylko drukował periodyk (w tym okresie pod redakcją Zaremby), ale występował też w roli wydawcy, a Gryf Publications zajmował się administracją. Od kwietnia „Orzeł” ukazywał się wspólnie z bliskim ideowo pismem „Syrena. Tygodnik Wolnych Polaków”, wydawanym w Paryżu pod redakcją Stanisława Paczyńskiego (w Londynie jako: „Orzeł Biały – Syrena”).

Pierwsza strona numeru „Orła Białego” z 26 marca 1955 r. z artykułem poświęconym rocznicy zbrodni sądowej dokonanej przez Związek Sowiecki na 16 przywódcach Polski Podziemnej z lat II wojny. Z zasobu IPN

Firma Stowarzyszenia Polskich Kombatantów

W lipcu 1964 r., wobec kolejnego kryzysu finansowego, gen. Anders wyraził zgodę na przejęcie pisma przez Stowarzyszenie Polskich Kombatantów za pośrednictwem jego spółki handlowej Polish Ex-Combatants Association Ltd. i jej spółki zależnej PCA Publications Ltd. SPK przejęło również połowę udziałów w Gryf Publications i firma stała się spółką zależną PCA Ltd. W Zarządzie Gryf Publications zasiadł Stanisław Soboniewski, prezes SPK. Od sierpnia „Orzeł Biały. Polska walcząca o wolność”, ukazywał się z nowym podtytułem: „Miesięcznik poświęcony zagadnieniom współczesnym”, liczył 32 strony i miał nową szatę graficzną.

Od marca 1974 r. do marca 1982 r. jako dodatek do „Orła Białego” ukazywało się pismo „Na Antenie”, z podtytułem „Wiadomości z Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa”, w latach 1969–1977 redagowane przez Zarembę (którego na stanowisku redaktora naczelnego „Orła Białego” zastąpił Antoni Czułowski).

Tematyka książek wydanych przez Gryf odzwierciedlała jego charakter instytucji realizującej polityczne i niepodległościowe cele emigracji. W ofercie Gryfa dominowały tematy historyczne, prezentowane w różnej formie: wspomnień, esejów, powieści, opowiadań. Istotne miejsce zajmował wątek losów wojennych Polaków, zwłaszcza represji sowieckich.

Historia na kartach książek Gryfa

Tematyka książek wydanych przez Gryf odzwierciedlała jego charakter jako instytucji realizującej polityczne i niepodległościowe cele emigracji. W ofercie Gryfa dominowały tematy historyczne, prezentowane w różnej formie: wspomnień, esejów, powieści, opowiadań. Istotne miejsce zajmował wątek losów wojennych Polaków, zwłaszcza represji sowieckich. Pierwszą książką wydaną w 1947 r. był zbiór opowiadań wojennych *Kapitan Łuna* autorstwa Ferdynanda Goetla, jednego ze świadków Katynia. W 1948 r. opublikowano opracowanie Józefa Mackiewicza *Zbrodnia Katyńska w świetle dokumentów*, z przedmową gen. Andersa, a w 1949 r. kolejne – *Lista katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk, zaginieni w Rosji sowieckiej*, przygotowane przez Adama Moszyńskiego. W następnych latach tematyka sowieckich represji przewijała się we wspomnieniach: *Raj proletariacki* Franciszka Gonczyńskiego, czy *Diabeł w raju* Tadeusza Wittlina (1951). Pod szyldem Gryfa ukazało się pierwsze wydanie książki Zbigniewa Stypułkowskiego *W zawierusze dziejowej. Wspomnienia 1939–1945* (1951), dotyczące m.in. porwania szesnastu przywódców Polskiego Państwa Podziemnego i ich procesu w Moskwie w 1945 r. W następnym roku wydano *Na polskim szlaku* (wspomnienia z lat 1939–1947) gen. Klemensa Rudnickiego, a w 1953 r. ukazało się polskie wydanie książki *Inny świat. Zapiski sowieckie* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego z przedmową Bertranda Russella.

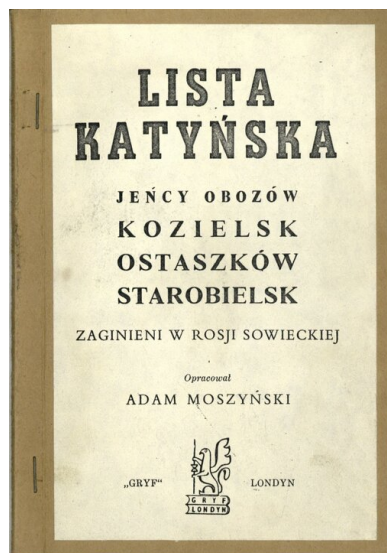
W latach pięćdziesiątych wydawnictwo proponowało nowe powieści, w których również przewijały się wątki nieodległej historii i zagadnień polityki międzynarodowej. W Gryfie publikowali m.in. Józef Łobodowski („Trylogia ukraińska”: *Komysze, W stancy i Droga powrotna*) i Herminia Naglerowa (m.in. *Sprawa Józefa Mosta*). W 1956 r. zainaugurowana została seria „Książki dla wszystkich”, oferująca popularne i niedrogie tytuły. Wydano w niej m.in. Zygmunta Bohusz-Szyszki *Atomową pożogę, powieść fantastyczną* oraz *Zapiski*

oficera Armii Czerwonej Sergiusza Piaseckiego.

W Gryfie swoje pierwsze książki o tematyce historycznej opublikował Józef Garliński: *Dramat i opatrność* (1961), *Matki i żony* (1962), *Między Londynem i Warszawą* (1966). Jedną z bardziej cenionych prac był dwutomowy *Zarys dziejów socjalizmu polskiego* Adama i Lidii Ciołkoszów (1966 i 1972). W 1968 r. ukazały się *Wspomnienia i uwagi* Henryka Grubera, twórcy Banku Polska Kasa Opieki S.A. W tym samym roku nakładem Gryfa opublikowano drugie, uzupełnione wydanie *Historii Stanów Zjednoczonych* Pawła Zaremby (pierwsze w 1957 r. wydał Instytut Literacki).

Gryf i PCA Publications wspólnie wydały kilka książek i broszur, m.in. zbiór felietonów Zygmunta Nowakowskiego wygłoszonych na antenie RWE *Wieczory pod dębem. Gawędy historyczne*, w opracowaniu Lidii Ciołkosz (1966), oraz *O prawdę i sprawiedliwość. Pomnik Katyński w Londynie* (1977).

Pod koniec lat osiemdziesiątych w Gryfie ukazała się m.in. praca *Losy Polaków w ZSSR w latach 1939–1986* Tomasza Piesakowskiego, opublikowana pod pseudonimem Julian Siedlecki (1987), a w 1990 r. autor pod własnym nazwiskiem wydał wersję angielską *The fate of Poles in the USSR 1939–1989*. Wznawiano najważniejsze tytuły własne i innych wydawnictw, m.in. *Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939–1946* gen. Andersa.

Strona tytułowa przygotowanej przez Adama Moszyńskiego i wydanej przez Gryf Publications publikacji *Lista katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk, Ostaszkow,*

Starobielsk zaginieni w Rosji

sowieckiej. Z zasobu IPN

W latach 70. i 80. tematyka wydawanych książek i broszur była bardziej różnorodna. Dla przykładu w 1970 r. i 1972 r. Gryf wydał kilka prac krajowego psychologa i psychiatry Kazimierza Dąbrowskiego („Paul/Paweł Cienin”), m.in. *Myśli i aforyzmy egzystencjalne* (1970).

Gryf Printers drukował broszury informacyjne i dokumentacyjne oraz książki na zlecenie instytucji i organizacji, m.in. ważne prace polskiej emigracyjnej humanistyki: Władysława Poboga-Malinowskiego drugi i trzeci tom *Najnowszej historii politycznej Polski 1864–1945* (1956 r. i 1960 r.), Tadeusza Sulimirskiego *Polska przedhistoryczna*, vol. 1 i 2 (1955, 1959; wydawcą był Polski Uniwersytet na Obczyźnie), dwutomową pracę zbiorową *Literatura polska na obczyźnie 1940–1960*, pod redakcją Tymona Terleckiego (1964, 1965), wydaną staraniem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie pod szyldem firmy B. Świdorski.

W latach 60. i 70. SPK przejęło nie tylko Gryf – skupiło dużą część polskiego rynku wydawniczo-księgarskiego w Wielkiej Brytanii. W 1968 r. PCA Ltd. przejęło Alma Book Company Ltd., założoną w 1945 r. przez Aleksandra Mazzucato. W 1976 r. drukarnia Gryf Printers połączyła się z prywatną firmą Stanisława Janickiego White Eagle Press Ltd.

Po 1989 r. część emigracyjnych wydawnictw zamknęła działalność, nie tylko w poczuciu zakończenia misji, do których zostały powołane. Różne inicjatywy emigracyjne dotknął kryzys, którego podłożem były kwestie finansowe, zmiany pokoleniowe oraz konieczność dostosowania działalności do nowej sytuacji. Firma Gryf Publications została zamknięta w 1991 r., Gryf Printers działał do 1997 r., a PCA Publications do 2000 r. „Orzeł Biały” był wydawany do marca/kwietnia 2001 r.

COFNIJ SIĘ